

Atıf - Citation: Eryaman, M. (2026). Niğde’de yeni tespit edilen iki inanç yapısı: Bor Tepeköy Dedeler Türbesi ve Ulukışla Dikmendede Tekkesi, *Amisos*, 11/Prof. Dr. Gocha R. TSETSKHLADZE Anısına Akademik Yazılar/*Studies in Memory of Prof. Dr. Gocha R. TSETSKHLADZE*, 43-57 DOI: 10.48122/amisos.1924701.

AMİSOS / AMISOS

Cilt/ Volume 11, Sayı/ Issue Özel Sayı (Temmuz/ July 2026), ss./pp. 43-57
ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230
DOI: 10.48122/amisos.1924701

Özgün Makale / Original Article

Geliş Tarihi/Received: 07. 04. 2026
Kabul Tarihi/Accepted: 26. 08. 2026

NIĞDE’DE YENİ TESPİT EDİLEN İKİ İNANÇ YAPISI: BOR TEPEKÖY DEDELER TÜRBEİ VE ULUKIŞLA DİKMENDEDE TEKKESİ

TWO NEWLY IDENTIFIED RELIGIOUS STRUCTURES IN NIĞDE: BOR TEPEKÖY DEDELER TOMP AND ULUKIŞLA DİKMENDEDE LODGE

Mustafa ERYAMAN*

Öz

Bu çalışmada, Niğde’nin kırsal mimari mirası ve inanç yapıları literatürüne katkı sunmak amacıyla Bor ilçesi Kılmanas (Tepeköy) Köyü’nde yer alan Dedeler Türbesi ile Ulukışla İlçesi Burna (Yeni yıldız) Köyü sınırlarında bulunan Dikmendede Tekkesi mimari, teknik, tarihi-coğrafi açıdan incelenmiştir. Her iki yapının da inşa kitabesi bulunmamakla birlikte, çevredeki çağdaş kırsal mimari örnekler eşliğinde dönemsel malzeme-teknik paralellikleri üzerinden tarihlendirme önerileri getirilmiştir. Topoğrafyaya uyumlu mimarisi ve iç mekândaki dikey ara kemer uygulamasıyla dikkat çeken Dedeler Türbesi, yakın çevresindeki Yer Han ile gösterdiği yapısal benzerlikler doğrultusunda 14. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmiştir. Yapının mihrab alınlığında yer alan koçbaşı bezemesi, Türk mezar ve inanç kültüründeki kut, güç ve bereket sembolizminin kırsal alandaki yansıması olarak değerlendirilmiştir. Stratejik bir geçit noktası olan Bengiboğazı’na hâkim Dikmendede Tekkesi ise tonoz tekniği ve malzeme işçiliği bakımından Anadolu Selçuklu dönemine ait Kamereddin Han ile benzerlik göstermekte olup, 13. yüzyılın ortalarından itibaren bölgenin iskânı ve güvenliği için tesis edilmiş bir derbent-zaviye modelinin parçası olarak nitelendirilmiştir. Yakınındaki “Lengerhane” mevki ve sosyo-kültürel veriler, yapının tarihsel süreçte hem dervişane gelenekler hem de yerel halk inançları için müşterek bir ziyaretgâh işlevi

* Arkeolog ve Sanat Tarihçi, Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde Yöresi Tarihi ve Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi, Niğde/Türkiye. E-posta: mustafaeryaman51@hotmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9869-0094>

gördüğünü ortaya koymaktadır. Çalışmada bahse konu köylerin kısa tarihine ve coğrafyasına da değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Niğde, Kırsal Mimari, Dedeler Türbesi, Dikmendede Tekkesi, Koçbaşı Sembolü.

Abstract

This study examines the Dedeler Tomb located in Kılmanas (Tepeköy) Village of Bor District and the Dikmendede Lodge situated within the boundaries of Burna (Yeniyıldız) Village of Ulukışla District in terms of their architectural, technical, historical, and geographical characteristics, with the objective of contributing to the literature on the rural architectural heritage and religious structures of Niğde. Although neither structure possesses a construction inscription, dating proposals are suggested based on period-specific material and technical parallels observed in neighboring contemporary rural architectural examples. Drawing attention due to its topography-conforming architecture and internal vertical intermediate arch application, the Dedeler Tomb is dated to the mid-14th century in light of its structural similarities with the nearby Yer Han. The ram-head motif located on the mihrab pediment of the building is evaluated as a reflection of the symbolism of kut (divine favor), power, and abundance inherent in Turkish funerary and belief culture in rural contexts. The Dikmendede Lodge, which commands the strategically significant pass of Bengiboğazı, exhibits notable similarities to the Anatolian Seljuk-period Kamededdin Han in terms of vaulting technique and stonework; consequently, it is characterized as part of a derbent-hospice (zaviye) model established from the mid-13th century onward for the settlement and security of the region. The nearby “Lengerhane” location, alongside socio-cultural evidence, reveals that the structure historically functioned as a shared sanctuary (ziyaretgâh) for both dervish traditions and local popular religious beliefs. Furthermore, this study concisely addresses the historical background and geography of the villages in question.

Keywords: Niğde, Rural Architecture, Dedeler Tomb, Dikmendede Lodge, Ram's Head Motif.

1. Giriş

Çalışma ile Niğde ili, Bor/Tepeköy Köyü-Mezarlık Dedeler Türbesi ile Ulukışla/Buruna-Burna (Yeniyıldız) Köyü-Dikmendede Tekkesi’ne yönelik olarak oluşan bilgi ve bulgular eşliğinde kısa tarihi coğrafya genelinde bahse konu yapılar mimari ve teknik açıdan incelenecektir. Bu sayede literatürde daha önce yeterince tanıtılmamış iki yapının literatüre kazandırılması ile de Niğde ilinin kırsal mimari mirası ve inanç yapıları envanterine katkı sunması yanında farkındalık oluşturulması da amaçlanmaktadır.

2. Bor İlçesi Kılmanas (Tepeköy) Köyü Dedeler Türbesi

1845 yılında 153 Nefer ile 40 haneden müteşekkil Kılmanas Köyü, Konya Eyaleti, Niğde Sancağı, Anduğu Kazası’na bağlı iken daha sonrasında Bor Kazası’na bağlanır.¹ Niğde ili Bor ilçesine 15 km uzaklıkta Kılmanas, Melendiz Dağlarının güney eteğinde kurulu olup denizden ortalama 1380 m yüksekliğindedir. Cumhuriyet Dönemi’yle Tepeköy ismini alan köyde Köyiçi Mevki’sinin hemen üzerinde Dedeler Mezarlığı yer alır. Çalışma konusu yapının da bulunduğu eski mezarlığın etrafı moloz taş duvarıyla çevrilidir. Mezarlık merkezindeki yapının kitabesi yoktur. Yapı, orijinal halini büyük ölçüde koruyarak günümüze gelmiştir (Fig. 1). Köy muhtarlığı mülkiyetindeki bu yapı oldukça bakımsız olup, bakıma ve onarıma ihtiyacı vardır. Kılmanas’taki eski mezarlığın devamındaki antik geçitten su değirmeninin de bulunduğu Karanlıkdere (Ahbozu/Aspuzu)’ye ulaşılır. Ahbozu köyünden bu antik yola devam edildiğinde Kışla Öreni’ne ulaşılır. Kırlandı Yaylası olarak adlandırılan bu büyük ve düz alanda Helenistik, Roma, Bizans ve İslami dönemlere ait yapı kalıntıları,

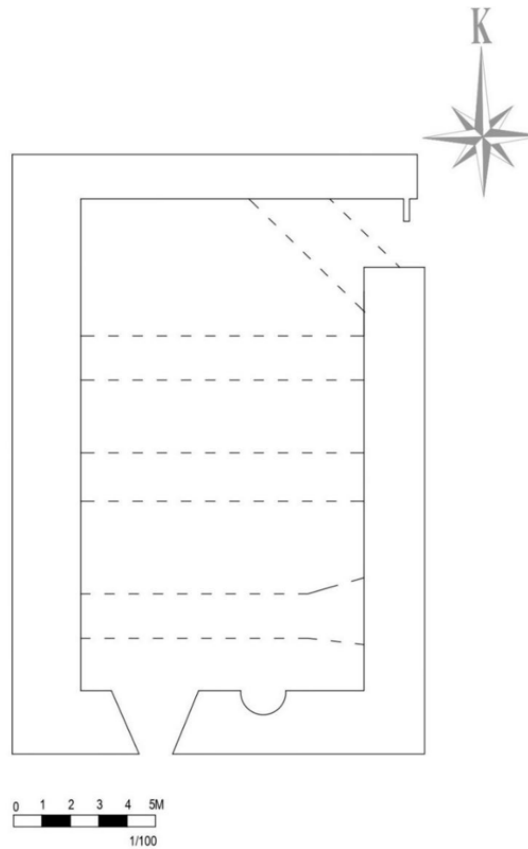
¹ BOA, 3561, NFS.d..

nekropolünde anıtsal kaya mezarları, yamaçlarda ise plan verecek şekilde sokak ve avlularıyla arazi; antik dönem çiftlik köyü hüviyetindedir.²

Figür 1: Bor/ Kılmanas (Tepeköy) Köyü, Dedeler Türbesi genel görünüşü.

Dedeler Türbesi'ne doğu cephesinde açılan 0.85 x 1.65 m ölçülerinde basık kemerli kapıdan girilir. Kapının basık kemerli alınlığı dekore edilmiştir. Giriş kemer açıklığının hemen devamında çatma denilen kapı açıklığını iki yan duvara bağlayan dikey yönde, ara bir kemer uygulaması görülür. Bu uygulama bölgede az görülen bir tasarım olmalıdır. Mekân, güney-kuzey doğrultuda olup yaklaşık 4.00 x 6.00 m ölçülerindedir (Şekil 1). İçten beşik tonozun sık aralıklarla yerleştirilen üç takviye kemeriyle duvarlar üzerine oturduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 1: Bor Kılmanas (Tepeköy) Köyü, Dedeler Türbesi planı.

² Eryaman 2020, 242.

Yapı, içten ve dıştan volkanik karakterli, moloz bazalt cinsi taşlarla örgülüdür. Yapının kapı, pencere ve mihrabıyla beşik tonozun kemerlerinde ince yonu taş; diğer kısımlarda ise moloz taş malzeme kullanılmıştır (Fig. 2-3).

Figür 2: Türbenin içten genel görünüşü.

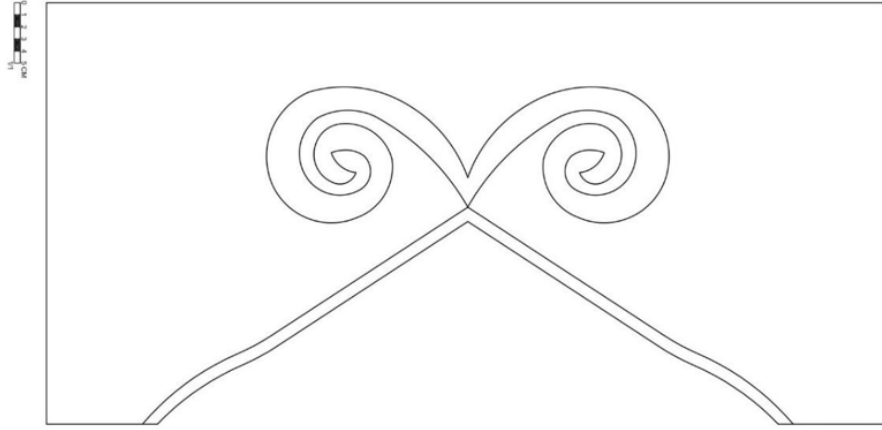
Figür 3: Türbe girişi ve girişte dikey atılan kemer uygulamasının görünüşü.

İç mekân, güney duvarının güneybatı köşesine yakın yerde açılan ve içten dışa daralan 0.85 x 0.36 m ölçülerinde mazgal bir pencereyle aydınlatılmıştır. Pencere önüne gelecek şekilde tavanda küçük çaplı birde havalandırma bacasına yer verilmiştir. Toprak zemine sahip iç mekânda herhangi bir mezar yapısına rastlanmamıştır. Mekânın güney duvarının doğu tarafına yarım daire kesitli, sivri kemerli bir mihrap yerleştirilmiştir. Mihrap nişi, 0.56 x 0.95 m ölçülerinde olup niş derinliği ise 0.30 m’dir (Fig. 4).

Figür 4: Mihrap nişi alınlığındaki bezemenin görüşünü.

Mihrap nişi alınlığı, 0.70 x 0.35 x 0.18 m ebatlarındadır. Yekpare taştan olan üçgen alınlıkta plastik yapıda koçbaşı olduğunu düşündüğümüz bir bezeme vardır (Şekil 2).

Şekil 2: Mihrap nişi alınlığında bulunan koçbaşı bezemenin çizimi.

Yapının mihrap nişi alınlığındaki koçbaşı süslemesi dışında, kapı lento alınlığında kazıma tekniğinde yarım üçgeni andıran çizimler görülür (Fig. 5-6).

Figür 5: Türbenin giriş açıklığının genel görünüşü.

Figür 6: Türbe giriş kapısı kemerli lentosunda görülen süsleme.

Yapının zemininde olduğu gibi üzeri de toprak damla örtülüdür (Fig. 7).

Figür 7: Kuzey yönden türbenin toprak damının görünüşü.

Yöre sakinleri geçmişte yapının içerisinde üç ayrı mezarın olduğunu söylerler. Köy sakinlerinden Neriman Benli (d.1954) ile 24.02.2026 tarihli söyleşimizde: “Çocukluğunda ibadet ve adak yeri olarak hatırladığı türbeye dair aktardığı 'elinde fenerle beliren yatrın hırsızı kaçırması' anlatısı, Melendiz Çardak Köyü'ndeki Erenler Mezarlığı sözlü kültüründe de karşılık bulmaktadır; nitekim Mustafa Göger (d.1972) ile yapılan söyleşide (Melendiz/Çardak. 14.05.2026), benzer şekilde çobanın sürüsünü çalmaya çalışan hırsızların aniden beliren atlı erenlerden korkup kaçtıkları ifade edilmiştir.” Yapıya ilişkin bu ve benzeri anlatımlardan yola çıkıldığında yapının evvelinde tekke, sonrasında türbe şeklinde bir fonksiyona sahip olabileceği de ayrıca değerlendirilebilir.

3. Tarihlendirme

Türbenin inşa veyahut tamir kitabesi görülmemektedir. Yapının yakın çevresinde yer alan ve 18. yüzyıla tarihlendirilen Altunhisar/Uluören Köyü Türbesi ile Yeşilyurt Şeyh İlyas Türbesi,³ Dedeler Türbesi gibi eski mezarlık alanları içerisinde konumlanmaktadır. Ancak

³ Özkarcı 2014, 890.

kubbeli üst örtüye sahip bu yapılar, Dedeler Türbesi'nden dönemsel ve mimari üslup bakımından ayrılmaktadır. Niğde Sarı Han (1357), 14. Yüzyılın ortalarına tarihli Altunhisar Kınık Hanı ve Hanönü Köprüsü ile Bor ilçesi Çukurkuyu kasabası Keler Mevkii'nde yer alan Yer Han; Niğde-Aksaray kervan yolunun üzerinde bulunmaktadır.⁴ Yer Han'ın Tepeköy Dedeler Türbesi'ne mesafesi yaklaşık 18 km kadardır. Arazinin topoğrafik yapısından dolayı toprak oyularak inşa edilen Yer Han'ın giriş kısmı hariç diğer cepheleri toprağın altındadır. Sivri kemerlerinde ince yonu taş, diğer kısımlarda ise Melendiz Dağı kütlelerindeki kayalıklardan sağlanan moloz bazalt taşı kullanılmıştır. Yer Han'ın giriş üzeri ve ana mekânı sivri beşik tonozla kapatılmış olup; örtü sistemi sık aralıklarla yerleştirilen takviye kemeriyle desteklenmiştir.⁵ Burada model alınan giriş mekânın sivri beşik tonozlu üst örtüsünde takviye kemerleri tıpkı ana mekânda olduğu gibi duvarlar üzerine oturur. Hanın taş malzemesi, duvar ile kemer ve tonoz tekniği yanında üst örtü ve toprak zemin uygulaması Dedeler Türbesi ile yakın benzerlik göstermektedir. Yapı ayrıca, Altunhisar Kınık Hanı ile yakınındaki üç gözlü Hanönü Köprüsü ile de taş malzemeleri ve örgü tekniği ile benzerlik göstermektedir.

4. Ulukışla İlçesi Burna (Yeni Yıldız) Köyü Dikmendede Tekkesi

49 Nefer ile 33 haneden müteşekkil Burna Köyü, evvelinde Konya-Ereğli Kazası'na bağlı iken 1920 yılında Yasdıkaya, Şeyhler ve Çat köyleriyle birlikte Ulukışla'ya, Zengen, Badak ve Kızılca köyleri de Bor Kazası'na bağlanır.⁶ Burna kelimesinin etimolojisine yönelik olarak açık kaynaklarda; Osmanlıca kelimesinin Türkiye Türkçesi'nde tam karşılığının, genç, delikanlı, yiğit (bkz.: bernâ, bürnâh, bürnâk)'tır. Çalışmaya konu tekke, Yeni Yıldız, Kılan ve Hacıbekirli köylerinin kesiştiği Dikmendede Tepesi'ndedir. Hâlihazırda yıkılmaya yüz tutan yapıya yönelik olarak çevre köylerden yağmur duası yanında adak bulunmak maksatlı nadir de olsa ziyaret edildiği, tekke ulaşımının zorluğundan dolayı köy sakinleri dışında tekkeyi bilen yoktur. Selçuklu Hükümdarı 3. Gıyaseddin Keyhüsrev'e ait Lulua darplı gümüş sikkelerinde bulunduğu (eski bir madenci köyü) Gümüşköy'e⁷ yaklaşık 17 km mesafede bulunan Dikmendede'nin denizden yüksekliği 1917 m'dir. Bölgesine oldukça hâkim bu tepeden Yeni Yıldız, Kılan ve Hacıbekirli köyleri görülebilmektedir. Tepenin hemen batısında Bengiboğazı isimli geçit boğazı vardır. Bu boğaz, kuzeyden güneye kestirmeden geçişleri sağlamaktadır. Bengiboğazı'nı besleyen Paşa Pınarı ise tepenin kuzeybatı eteğinden doğar. Dikmendede Tepesi'nin doğu yöndeki uzantısındaki düzlük alana da Lengerhâne denilmektedir. Lengerhane düzlüğünde de belli belirsiz yapı kalıntıları gözlemlenmektedir. Tekke yapısı, tıpkı Bozoğlan'da olduğu gibi Dikmendede'nin tepe noktasındaki kayalığın üzerindedir (Fig. 8). Yapının inşasında pembemsi renkte kalker cinsi ince ve kaba yonu say taşı ile mermer cinsi beyaz taş kullanılmış olup oldukça itinalı bir işçilik sezilir.

⁴ Özkarcı 2014, 1247.

⁵ Özkarcı 2014, 1248.

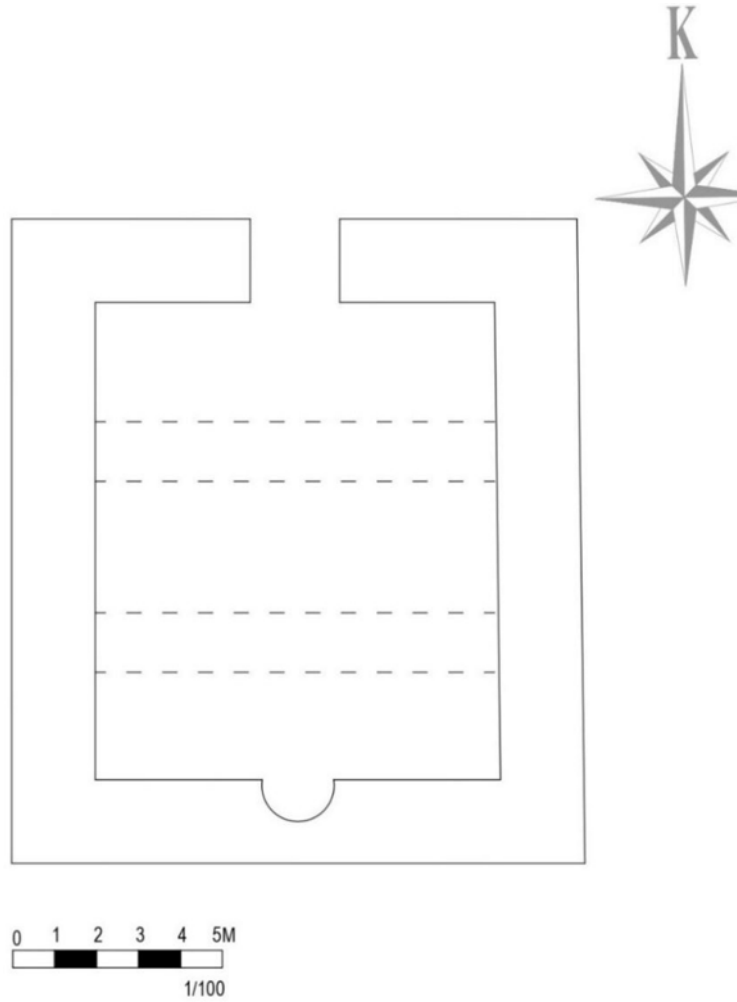
⁶ BOA, DH.İ.UM, 02.15.1.

⁷ Kısacık-Eryaman 2019, 2.

Figür 8: Dikmendede Tekkesi’nin batı taraftan görünüşü.

Dikmendede Tekkesi, tek katlı, kareye yakın planlı tekkeler grubuna girer (Şekil 3).

Şekil 3: Ulukışla Burna (Yeniyıldız) Köyü, Dikmendede Tekkesi Planı.

Yapıya, kuzey duvarının ortasından 0,75 m genişliğinde 1,60 m yüksekliğindeki kemerli açıklıktan girilir. Giriş açıklığı düzgün kesme taşlarla örgülüdür (Fig. 9).

Figür 9: Dikmendede Tekkesi kuzeydoğu taraftan görünüşü.

İçten ortalama 4.00 x 3.40 x 2,10 m boyutlarında olan yapı, yanlarda duvarlara istinat eden kuzey-güney yönünde beşik tonozla kapatılmıştır (Fig. 10).

Figür 10: Dikmendede Tekkesi iç mekân.

İçte, üst örtü sisteminin en önemli ve bilindik özelliği, beşik tonozun sık aralıklarla yerleştirilen iki sivri takviye kemeriyle desteklenmiş olmasıdır. Tonoz önce sivri kemerlerin çatılması ve sonra iki kemer arasına taşların sıralanmasıyla elde edilir. Bura da kemerler dışa taşkın yapılmamış olup yanlardan duvarların üzerine oturduğu anlaşılmaktadır. Kemer aralıkları ise Horasan harcı ile sıkıştırılıp sıralandığı anlaşılmaktadır. Yapının güney duvarı mihrap nişi hizasına kadar yıkıktır. Aynı şekilde mihrap duvarı arasını kapatan aralığı da yıkıktır. Yine tekkeye girişi sağlayan açıklığın önündeki aralık da yıkılmıştır (Fig. 11).

Figür 11: Dikmendede Tekkesi i  mekân.

Burada kemer ve aralıklarla oluşan tonozlu yapı, d  tan da ta  örtü şeklinde dir. Orijinalinde sıkı tırılmı  harç/toprak dam şeklinde iken toprağının zaman içerisinde akmasıyla ta  örtü açığa çıkmıştır (Fig. 12). İ  mekân, doğu duvarının sivri kemerli a ıklı ıyla aydınlatılmıştır. Zemine monteli kübik yapılı, üzeri duvarla birlikte yıkılmış olan 0.60 m eninde, 0.35 m derinliğinde mihrap ni i uygulaması vardır. Oda içerisinde herhangi bir süsleme öğesi görülmez. Kemer ve aralıklar üzerinde kısmen anlaşılır yapıda sıva kalıntıları gözlemlenmektedir (Fig. 13). Yapının zemini anakayadır.

Figür 12: Dikmendede Tekkesi  st örtüsünün genel görünüşü.

Bu haliyle yapı, orijinal durumunu büyük ölçüde muhafaza etmektedir. Bakımsız, yıkılmaya yüz tutmuş olan tekkenin sadece orta alan tonozlu üst örtüsü ve üst örtünün dayandığı yan duvarları ile kapı açıklığının bulunduğu kuzey duvarları sağlam vaziyettedir.

Figür 13: Yapının kuzeydeki kapı açıklığından iç mekân ve de mihrap nişi.

Tekkenin hemen güneydoğusunda hafif eğimli arazide yan yana (temel hizasında kalıntılı) iki yapı kalıntısı da dikkat çeker (Fig. 14). Temel hizasında günümüze ulaşan bu iki yapının tekkenin zaviyesi olabileceğini akla getirmektedir.

Figür 14: Tepede yan yana (temel hizasında kalıntılı) yapının görünüşü.

Köyde ve civarında türbe olup olmadığı hususuna ilişkin olarak köyün ileri gelenlerinden Hüseyin Yüksel (d.1953, Burna) ile 18.02.2026 günü köy kahvesindeki söyleşimizde yapıya ve yöreye ilişkin şifahi bilgiler vermiştir: “*Bolkar Dağları’ndaki Geyik Dede ve Bulgar Bozoğlan yatırlarının bölgeyi koruduğuna, hatta Kıbrıs Harekâtı’na destek olduklarına inanıldığını belirten Yüksel; Dikmendede’nin batısındaki büyük bölümü tarlaya dönüşmüş tarihi mezarlık alanının halk arasında ‘Mezerli Gedik’ olarak adlandırıldığını aktarmaktadır.*” Bu anlatımlarda ismi geçen yatırlardan en bilindiği ise Bulgar Bozoğlan’dır. Bulgar Bozoğlan Türbesi, Orta Toroslarda Karaman, Ereğli (Konya), Mersin hudutlarının kesiştiği bir noktadadır. Karamanoğlu Beyliği dönemine tarihlenen mezar, hem Tahtacı/Alevi hem de Sünni inanç dairesi mensuplarınca kutsal bilinen bir ziyaretgâh olup Bulgar Bozoğlan

veya Ziyaret Tepesi olarak da adlandırılmaktadır.⁸ Bölgede günümüze gelmeyen kayıtlı tekke ve zaviyelerinde olduğu görülür. Akçşehir Köyü Şeyh Ahmet oğlu Şeyh Mahmut Zaviyesi, Ballık Köyü Emirce Zaviyesi, Başvıran Köyü, Ömer Fakih Zaviyesi, Çat Köyü Bahaeddin Ömer Zaviyesi ile Gümüş Köyü Günak Zaviyesi’de bunlardandır.⁹

5. Tarihlendirme

Tekkenin ve diğer yapı kalıntılarının inşa ve yahut tamir kitabesi görülmemektedir. Yapıda kullanılan kalker taşı Orta Anadolu’da çok bulunur. Toros kuşağında pembemsi renkte kendini gösteren bu taş cinsini Anadolu Selçuklular ve Beylikler Dönemi mimari eserlerinde çok kullanmış olup, kalker taşının rengi de pembeden griye kadar değişen birçok yapıdadır.¹⁰ Bulgar Bozoğlan’ın orijinal türbesinde (yıkılmış) kullanılan taş cinsi ve örgü benzerliği ile tekkenin hemen güneyinde, tekkeden ortalama 2,34 km uzağında bulunan ve Anadolu Selçuklu dönemine ait Kamereddin Han’ın¹¹ günümüze ulaşan sahnaları kapatan beşik tonozların sivri takviye kemerleriyle desteklenerek Horasan harçlı yanlardaki duvarlar üzerine oturduğu anlaşılr.¹² Hanın günümüze ulaşan taş malzemesi, harç uygulaması ile kemer ve tonoz tekniği Dikmendede Tekkesi ile yakın benzerlik göstermektedir. Buradaki üst örtü uygulaması Kamereddin Han’ın üst örtü (teknik-malzeme) uygulamasıyla da benzerlik arz eder.

6. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma ile tanıtılmaya çalışılan Bor ilçesi Kılmanas (Tepeköy) Köyü Dedeler Türbesi ile Ulukışla ilçesi Burna (Yeniyıldız) Köyü Dikmendede Tekkesi’nin mimari özellikleri, tarihlendirme önerileri, taşıdıkları kültürel sembolizm ve bölge inanç tarihindeki rolleri açısından kısa değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Kullanılan taş malzeme, mimari tasarım, toprak dam ve havalandırma bacası gibi yapısal öğelerin yanı sıra topoğrafik konumu ve antik geçit yolu üzerindeki konumuyla da Yer Han ile güçlü bir kültürel ve mimari paralellik sergileyen Dedeler Türbesi’nin, 14. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmesi öngörülmektedir.

Niğde-Ulukışla hattında, deniz seviyesinden 1917 m yükseklikte stratejik bir noktada yer alan Dikmendede yapısı; Yeniyıldız, Kılan ve Hacıbekirli köylerinin kesişim noktasında yer almaktadır. Anadolu Selçuklu Devleti döneminde özellikle sınır (uç) ve geçit bölgelerinde tesis edilen vakıf müesseseleri, bu toprakların iskân sürecine yön vererek bölgenin Türkleşmesi ve İslamlaşmasında kurucu bir rol oynar.¹³ Söz konusu jeostratejik konumun somut bir yansıması olarak karşımıza çıkan tekkenin kurulu olduğu tepenin batısında Bengiboğazı uzanmaktadır. Bu boğazın sunduğu kestirme güzergâh, bölgenin tarih boyunca kervan yolları ve askeri intikaller için stratejik bir geçit (derbent) işlevi gördüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Bölgedeki dervişlerin, yol güvenliğini sağlama ve yolcuları ağırlama hizmeti karşılığında muhtelif vergilerden muaf tutulduğu (derbentçi-zaviye modeli) bilinmektedir. Alanda görülen Orta Çağ seramik parçaları, iki yapı kalıntısı ve doğu düzlüğündeki “Lengerhâne” mevkii, sahanın erken dönemde bütüncül bir dini-sosyal kompleks (zaviye) olarak hizmet verdiğine dair somut ipuçlarıdır. Niğdeli Kadı Ahmed’in “Söküncür” adıyla andığı tarihi yerleşimin Kılan (Aktoprak) civarında bulunması¹⁴ ve Bengiboğazı’nın güneyde Kamereddin Han’a açılması, handa kullanılan taş cinsi, harç

⁸ Peker-Kaplan 2023, 264.

⁹ Özkarcı 2014, 1574.

¹⁰ Özkarcı-Eryaman 2020, 222.

¹¹ Özkarcı 2014, 1502.

¹² Özkarcı 2014, 1504.

¹³ Kemaloğlu 2014, 7.

¹⁴ Topal 2020, 120.

uygulamaları ile duvar örgü tekniği ve üst örtü sistemindeki benzerlikler birlikte değerlendirildiğinde, han ile tekkenin aynı dönemde inşa edilmiş olma ihtimalini güçlendirmektedir. Bu lojistik ve mimari bağlamda da Dikmendede alanının 13. yüzyılın ortalarında Horasan kökenli bir alp-eren veya derviş tarafından imar ve irşat faaliyetleri kapsamında kurulmuş olabileceği düşünülmektedir.

Tepeköy Dedeler Türbesi'nin mihrap alınlığında yer alan koçbaşı motifi, Türk inanç sisteminde “kut”, “bereket” ve “güç” sembolü olarak köklü bir geçmişe sahiptir.¹⁵ MÖ dönemlerden itibaren mezar kültürüyle ilişkili olarak yaygın biçimde kullanılan koç/koyun figürleri,¹⁶ ölen kişinin yiğitliğine ve mukaddes kimliğine işaret eder. Nitekim Kazak askeri teçhizatında ve Manas Türbesi'nde bu damganın yer alması,¹⁷ motifin geniş coğrafi yayılımını doğrulamaktadır. Sivil mimariden (Türkmensahra) cami duvarlarına (Cergelan)¹⁸ ve Diyarbakır Kalesi ile Mesudiye Medresesi eyvan kemerindeki nitelikli örnekler dahil¹⁹ Niğde yöresi el dokumalarında koç boynuzu / koç başı motifleri²⁰ daima karşımıza çıkar. Melendiz Dağları çevresindeki kadim dağ köylerinde, temel geçim kaynağı olan küçükbaş hayvancılığın oluşturduğu sosyoekonomik yapı, türbe mihrabına koçbaşının yerleştirilmesiyle inanç dünyasına da yansımıştır. Türbede yatan ve yerel halk anlatılarında koyun ile ağıl temalı hikayelerle anılan üç kişinin, geçmişte bölgede yaşamış derviş-çobanlar olabileceği düşünülmektedir. Hem Dedeler Türbesi'ndeki yatırlara hem de genel olarak Melendiz Bölgesi'ndeki diğer yatırlara yönelik benzer anlatılar bölgedeki yerel inanç belleğinin birer yansıması olarak değerlendirilmektedir. Türk mitolojisi, edebiyatı ve el sanatlarında derin izleri olan geyik motifi,²¹ Niğde mimarisinde de yer bulmuştur. Nitekim Hüdavend Hatun Türbesi'nin kasnağında, kartal figürünün altında işlenmiş atlar vaziyetteki geyik figürü bunun somut bir örneğidir.²² Dikmendede Tepesi'nden bakıldığında görülebilen Bolkar Dağları'nın zirvesindeki Geyik Dede yatır, bu inanç sürekliliğinin bir parçasıdır. Geyikli Baba'nın geyik donuna girmesi²³ ve Hacı Bektaş Veli'nin geyikle tasvir edilmesi²⁴ gibi tasavvufi menkıbeler, geyiğin inanç dünyasındaki rolünü pekiştirmektedir. Ayrıca Dikmendede'deki “Lengerhane” düzlüğü adını, Farsça geniş bakır kap anlamına gelen ve toplu yemek dağıtımını çağrıştıran “lenger” kelimesinden alır.²⁵ Bu alanın geçmişte toplu yemek/ikram merkezi olduğunu destekleyen en sıcak veriler ise yakın döneme kadar üç köy ahalisinin katılımıyla düzenlenen yağmur duası merasimlerinde kurulan kıl çadırlar ve topluca tüketilen geleneksel çorba-etli pilav ikramı anlatılarıdır. Öte yandan derviş tacının kenar kısmına da “lenger” denmesi ve bunun şariat alanını temsil etmesi,²⁶ mekânın tasavvufi terminolojiyle olan bağını destekler niteliktedir. Bütün bu veriler, Dikmendede'nin tıpkı Orta Toroslardaki Bulgar Bozoğlan mezarında gözlendiği üzere hem Bektaşî hem de Sünnî inanç dairesi mensuplarınca ortak bir saygı alanı ve ziyaretgah olarak kabul gördüğünü düşündürmektedir.

¹⁵ Rustamova 2022, 96.

¹⁶ Çoruhlu 2014, 85.

¹⁷ Useev 2016, 1619.

¹⁸ Deveci 2017, 235.

¹⁹ Baş 2006, 31.

²⁰ Çelik 2021, 1531.

²¹ Aytaş 1999, 161.

²² Neftçi 2018, 60.

²³ Çoruhlu 2002, 143.

²⁴ Aytaş 1999, 165.

²⁵ Armağan 2021, 45.

²⁶ Ceyhan 2011, 120.

Çıkar Çatışması / Conflicts of Interest: Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder. / The author declare no conflict of interest.

Üretken Yapay Zekâ (ÜYZ) Kullanım Beyanı / Generative Artificial Intelligence (GAI) Use Statement: Yazar, çalışmasının bazı metinlerinde gramer ve noktalama üzerine kısmen yapay zekâ kullandığını beyan eder. / The author declares that artificial intelligence (AI) was used partially for grammar and punctuation in some parts of the text.

Kaynakça

- Armağan, S. (2021). Dîvânü Lugâtî’t-Türk’ten Tokat ağzına kalan yiyecek-içecek adları. *1. Uluslararası Turizm, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Kongresi Bildiriler Kitabı*, içinde (ss. 29–54). Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- Aytaş, G. (1999). Türk kültür ve edebiyatında geyik motifi ve Haza Destan-ı Geyik, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 11, 161–170.
- Baş, G. (2006). *Diyarbakır’daki İslam Dönemi mimarisinde süsleme- I*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye evrakı (DH. İUM)*, Dosya No: 10, Gömlek No: 3, Belge No: 02.15.01, Belge Tarihi: 16 Şubat 1920.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). *Niğde Sancağı, Anduğu Kazası, Müslim Defteri (NFS.d)*, Defter No: 3561, Belge Tarihi: H. 29-12-1261.
- Ceyhan, S. (2011). Osmanlı tâcnâme literatürüne göre derviş tacı ve Abdullah Salahaddin-i Uşşaki’nin Cevâhir-i Tâc-ı Hilafet risalesi, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 25, 113–172.
- Çelik, A. (2021). Niğde yöresi halılarındaki motiflerin sembolik anlatımları, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(44), 1520–1552.
- Çoruhlu, Y. (2002). *Türk mitolojisinin anahatları*. Kabalcı Yayınevi.
- Çoruhlu, Y. (2014). *Kozmolojik, mitolojik, astrolojik, dinî ve edebî tasavvurlara göre Türk sanatında hayvan sembolizmi I: Proto-Türk devrinden MS 14. yüzyıla kadar efsanevi ve yirtıcı hayvanların sembolizmi üzerine bir deneme*. Ötüken Neşriyat.
- Deveci, A. (2017). Türkmen sanat ve kültüründe koçboynuzu motifinin yeri (Türkmensahra- İran Türkmenlerinin örneklerine dayanarak), *Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(21), 225–242.
- Eryaman, M. (2020). *Niğde şehri su değirmenleri*. Göksu Matbaası.
- Kemaloğlu, M. (2014). Türkiye Selçuklularında içtimai müesseseler ve eserler, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 1(4), 1–31.
- Neftçi, A. Y. (2018). *Bir mezarın anlattıkları: Hüdavend Hatun Kümbeti*. Kitabevi Yayınları.
- Özkarcı, M. (2014). *Türk kültür varlıkları envanteri: Niğde I-II*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özkarcı, M.–Eryaman, M. (2020). Niğde’de üç mimari eser, *Çukurova Araştırmaları*, 6(1), 213–230.
- Peker, S.–Kaplan, H. (2023). Orta Torosların zirvesinde bir kutsal mekân: Bulgar Bozoğlan. B. A. Gökdağ & E. Çam (Ed.), *Kahramanın mitik yolculuğu: Prof. Dr. Fuzuli Bayat armağanı*, içinde (ss. 251–270). İhlamur Akademi.

- Rustamova, M. (2022). *Karahanlı devri mimarisi ve bezemeleri*. Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) Yayınları.
- Topal, N. (2020). Söküncür vilayetinin yeri üzerine, *Milli Kültür Araştırma Dergisi*, 4(1), 114–121.
- Useev, N. (2016). Manas Destanı'nda Türk kelimesi ve ağaç, koyun / koç kültürleri, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4), 1611–1626.
- Yıldız Kısacık, S.–Eryaman, M. (2019). Niğde Müzesinde bulunan Lulua/Lülüve darbı sikkeleri, *Arkeoloji ve Sanat*, 161, 1–6.